

Л.М. Бойко, д-р екон. наук, доцент

Донецький державний університет управління (м. Маріуполь)

ДЕРЖАВНА ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ: ДЖЕРЕЛА ТА МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Проведено дослідження основних тенденцій у сфері інвестування аграрного сектору в Україні. Запропоновано шляхи збільшення обсягів формування власних інвестиційних ресурсів суб'єктів господарювання.

Ключові слова: інвестиційна політика, аграрний сектор, капітальні інвестиції, прями іноземні інвестиції, рентні доходи, паритетність цін, паритетність умов відтворення капіталу.

Постановка проблеми. Аналіз зарубіжного досвіду трансформаційних перетворень в розвинених країнах світу дозволяє зробити висновок, що в кожній з них складалася своя, особлива, адекватна відповідним внутрішнім та зовнішнім умовам, модель розвитку економіки. Україною ж переслідується модель-відповідь на вимоги міжнародних фінансових організацій з розрахунком на отримання фінансових вкладень. Наслідком таких дій виявилася відсутність довгострокової стратегії розвитку, яка б узгоджувала цілі реформ, що здійснюються в економіці та робила їх системним явищем. Це стосується й галузі сільського господарства, де ключовим стримуючим чинником зростання інвестицій в галузь виступає недосконалість інвестиційна політика держави.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Суттєвий внесок у дослідження проблем інвестування в аграрному секторі економіки внесли М.І. Кисіль, В.Я. Месель-Веселяк, М.Ю. Коденська, Ю.О. Лупенко, П.Т. Саблук та ін.

Попри наявність багатьох наукових праць, предметом яких виступають питання інвестиційної політики у сільському господарстві, існує необхідність вивчення існуючих джерел та механізмів інвестиційного забезпечення аграрного виробництва.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження основних тенденцій у сфері інвестування аграрного сектору в Україні та пошуку шляхів удосконалення державної інвестиційної політики у контексті збільшення обсягів формування власних інвестиційних ресурсів суб'єктами господарювання.

Виклад основного матеріалу досліджень. Однією із стратегічних цілей розвитку сільського господарства є забезпечити повною мірою потреби галузі у інвестиціях. Але при цьому слід визнати, що первинним у системі чинників, що визначають сприятливість інвестиційного клімату і зростання обсягів інвестиційних вкладень вчені [1;2] називають неефективну і несистемну (що характеризується виділенням задекларованих коштів за залишковим принципом) політику держави у сфері інвестиційного забезпечення розвитку сільського господарства. Тому пріоритетом державної інвестиційної політики має бути її удосконалення шляхом спрямування на стимулювання вкладення інвестицій в галузь як вітчизняними, так і зарубіжними інвесторами, посилення інвестиційної активності самих суб'єктів господарювання і за рахунок цього – досягнення повного задоволення потреби у інвестиціях в аграрному секторі економіки.

Характерною рисою вітчизняної моделі розвитку економіки є зростання обсягів капітальних інвестицій за період 2010-2015 рр. як по економіці в цілому, так і в розрізі окремих видів економічної діяльності, зокрема, сільського, лісового та рибного господарства та виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (табл. 1). При цьому темпи зростання зазначеного показника по сільському, лісовому та рибному господарству були значно вищими і склали 260,7 % проти 144,5 % по економіці всього та 156,3 % виробництву харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів.

Однак обсяги прямих іноземних інвестицій за досліджуваний період як у цілому по економіці країни, так і особливо по сільському, лісовому та рибному господарству значно зменшилися, тоді як виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, як однієї з галузей переробної промисловості виявилось більш привабливим для іноземних інвесторів.

Дослідження внеску у валову додану вартість і питомої ваги у структурі капітальних інвестицій та прямих іноземних інвестицій агросектору дозволило зробити наступні висновки (табл. 2).

На сільське, лісове та рибне господарства впродовж досліджуваного періоду щороку (за винятком 2015 р.) припадала менша частка у капітальних інвестиціях, ніж частка внеску у валову додану вартість.

Наразі світовим досвідом засвідчується зворотна тенденція: в економічно розвинених країнах частка капітальних інвестицій у аграрну галузь у кілька разів перевищує внесок цієї галузі у валову додану вартість, зокрема, у Польщі співвідношення вказаних показників складає 2 рази, а у Німеччині - 5 разів [8].

1. Динаміка обсягів капітальних інвестицій та прямих іноземних інвестицій в Україні

Показник	2010 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2015 р. до 2010 р., %
Капітальні інвестиції, млрд грн					
всього	189061	267728	219420	273116	144,5
у тому числі: сільське, лісове та рибне господарство*	11568	19059	18796	30155	260,7
виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	8665	15275	13487	13548	156,3
Прямі іноземні інвестиції (на 31 грудня) млн дол. США:					
всього	44708,0	58156,9	45916,0	43371,4	97,0
у тому числі: сільське, лісове та рибне господарство*	833,7	839,3	594,1	500,6	60,0
виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	1858,7	3287,2	2732,4	2426,0	130,5

* - за 2010-2012 рр. - сільське господарство, мисливство, лісове господарство
Джерело: розроблено за матеріалами [3-7].

2. Питома вага сільського, лісового та рибного господарства у валовій доданій вартості та у структурі капітальних інвестицій і прямих іноземних інвестицій в Україні, %

Показник	2010 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2015 р. до 2010 р., +/-
Питома вага сільського, лісового та рибного господарства* у:					
валовій доданій вартості	7,4	8,7	10,1	8,1	0,7
капітальних інвестиціях	6,1	7,1	8,6	11,0	4,9
прямих іноземних інвестиціях	1,9	1,4	1,3	1,1	- 0,8

* - за 2010 - сільське господарство, мисливство, лісове господарство
Джерело: розроблено за матеріалами [3-7].

Характерною є також зміна структури джерел фінансування капітальних інвестицій, що виявляється у зниженні обсягів інвестиційних

вкладень держави, кредитних ресурсів і позик та зростанні частки власних коштів суб'єктів господарювання (табл. 3).

3. Структура джерел фінансування капітальних інвестицій в Україні, %

	2010 р.	2015 р.	2015 р. до 2010 р., +/-
Кошти Державного бюджету	5,8	2,5	-3,3
Кошти місцевого бюджету	3,4	5,2	1,8
Власні кошти підприємств	60,8	67,5	6,7
Кредитні ресурси та позики	12,3	7,6	-4,7
Кошти іноземних інвесторів	2,1	3,0	0,9
Інші джерела	15,6	14,2	-1,4
Всього	100,0	100,0	-

Джерело: розроблено за матеріалами [9].

Наразі в Україні спостерігається відносно висока привабливість інвестиційних вкладень у галузь сільського господарства, що підтверджує показник річної дохідності капітальних вкладень, який перевищує 25 % [10] і є значно вищим, ніж аналогічні показники інших галузей економіки. З урахуванням різкого зменшення питомої ваги коштів держави та кредитних ресурсів і позик у структурі джерел фінансування капітальних інвестицій в Україні, основним доступним для суб'єктів господарювання джерелом є власні кошти. Так, у січні-червні 2016 р. на власні кошти підприємств припадало освоєних 72,2 % капітальних вкладень [11].

Однак в Україні для сільськогосподарських підприємств до останнього часу не створені рівні умови відтворення капіталу порівняно з іншими галузями економіки, зокрема, агропромислового комплексу. Як наслідок цього – вони недоотримують належного їм обсягу ренти. Специфікою сільського господарства є те, що у сільському господарстві здебільшого не виробляється кінцева продукція, вартість якої, зазвичай, є значно вищою за вартість сировини. Рентні відносини, як невід'ємна складова земельних відносин у сільському господарстві, охоплюють й інші галузі АПК, які отримують надприбутки від переробки продукції, отриманої в сільському господарстві. Так, внаслідок переробки насіння соняшнику отримують кінцеву продукцію, вартість якої у п'ять разів є вищою.

Внаслідок відсутності паритетності цін на продукцію сільського господарства та продукцію інших галузей (через недосконале державне регулювання) частина належних сільськогосподарським товаровиробникам рентних доходів виходить за межі цієї галузі і, як наслідок поповнює

прибутки: 1) посередницьких структур; 2) суб'єктів сфери переробки сільськогосподарської продукції; 3) іноземних фірм за умови експорту продукції.

Зазначена ситуація потребує державного втручання у підтримання дохідності товаровиробників у сільському господарстві, а, відповідно забезпечення отримання ними належної суми ренти. При цьому, на нашу думку, у першому та другому випадках інструментом регулювання дохідності господарюючих у сільському господарстві суб'єктів має бути створення рівних економічних умов господарювання в усіх галузях економіки через запровадження норми прибутку (з урахуванням вартості землі) як показника для визначення рівня ефективності господарювання та показника-індикатора застосування державою цінової підтримки, у третьому – запровадження ефективної митно-експортної політики з метою стимулювання експорту готової продукції, а не сировини.

Вченими ННЦ «Інститут аграрної економіки» ще на початку земельної реформи розроблено концепцію та методологію й методику формування і функціонування механізму ціноутворення на продукцію аграрного сектору в перехідний до ринку період. Вирішенню зазначеної проблеми присвячена «Концепція ціноутворення на сільськогосподарську продукцію», ідеологія якої полягає у забезпеченні еквівалентності міжгалузевого обміну, збалансованості економічних зв'язків, створенні державою рівних економічних умов для товаровиробників усіх галузей через ціновий механізм, запровадженням еквівалентних цін на продукцію сільського господарства, які ґрунтуються на нормативних витратах, забезпеченні середнього по економіці (без урахування сільського господарства) норми прибутку на авансований капітал [12].

Для забезпечення простого відтворення в галузі ціни повинні покривати понесені нормативні витрати, а для забезпечення умов розширеного відтворення сільськогосподарські товаровиробники мають, окрім цього, отримувати прибуток на вкладений капітал, виходячи з середньої норми прибутку інших галузей економіки, без сільського господарства.

До складу авансованого капіталу в сільському господарстві мають входити основний капітал, оборотний капітал та вартість земель. З метою стимулювання інвесторів до вкладення коштів в сільське господарство необхідно забезпечити в цій галузі не гірші, а то й кращі, ніж в інших сферах економіки, умови відтворення капіталу. Тобто, норма прибутку на вкладений капітал має бути не меншою, ніж в середньому по економіці країни.

В Україні створені законодавчі підстави для визнання землі частиною аграрного капіталу нарівні з іншими його складовими – працею, основним та оборотним капіталом. Чинними законодавчими актами сільське господарство визнається специфічною галуззю, особливості якої полягають у сезонності виробництва, значно меншою, ніж в інших галузях швидкістю обороту капіталу та нижчою нормою прибутку. Відповідно, регулювання державою розвитку агросфери повинно здійснюватися, виходячи з її специфіки. Критерієм застосування державної підтримки законодавчо визначено показник норми прибутку, який має обчислюватися з урахуванням вартості землі.

Особливо важливою має бути роль держави за умови, якщо фактичний показник норми прибутку у сільському господарстві виявиться меншим за відповідний середній показник по економіці в цілому (без урахування сільського господарства). Різниця між вказаними показниками являє собою обсяг ренти, недоотриманої сільськогосподарськими товаровиробниками. Інакше кажучи, це необхідний обсяг державної підтримки, достатній для забезпечення розширеного відтворення в галузі.

Висновки із цього дослідження і дальші перспективи в цьому напрямку. Особливостями інвестиційного забезпечення вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників за період 2010-2015 рр. є зростання обсягів капітальних інвестицій та зменшення іноземних інвестицій. Для українського аграрного сектору характерною є тенденція невідповідності між часткою сільського господарства у валовій доданій вартості та часткою у капітальних інвестиціях (за винятком 2015 р.), тоді як у європейських країнах, навпаки, частка капітальних інвестицій, як правило, у кілька разів є вищою за внесок цієї галузі у валову додану вартість.

У структурі джерел фінансування капітальних інвестицій в Україні спостерігається зменшення частки коштів державного бюджету та кредитних ресурсів і позик при зростанні власних коштів суб'єктів господарювання. До того ж, для українських сільськогосподарських підприємств до останнього часу не створені рівні з іншими галузями економіки умови господарювання, що призводить до недоотримання ними належних їм доходів.

Таким чином, на рівні держави необхідно: 1) забезпечити паритетність цін на продукцію сільського господарства та продукцію інших галузей, яка споживається у цій сфері економіки; 2) забезпечити паритетність умов відтворення капіталу в сільському господарстві та інших галузях. Зазначене дозволить збільшити доходи товаровиробників у

сільському господарстві і зростання власних коштів у структурі джерел фінансування капітальних інвестицій.

Бібліографічний список: 1. Стратегія розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. – К.: ННЦ «ІАЕ», – 2012. – 182 с. 2. Інвестиційна привабливість аграрно-промислового виробництва регіонів України / П.Т. Саблук, М.І. Кісіль. М.Ю. Коденська та ін.; за ред. М.І. Кісіля, М.Ю. Коденської. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 478 с. 3. Статистичний щорічник України за 2010 рік / за ред. О.Г. Осауленка. – К.: Державна служба статистики України. – 2011. – 560 с. 4. Статистичний щорічник України за 2012 рік / за ред. О.Г. Осауленка. – К.: Державна служба статистики України. – 2013. – 552 с. 5. Статистичний щорічник України за 2013 рік / за ред. О.Г. Осауленка. – К.: Державна служба статистики України. – 2014. – 534 с. 6. Статистичний щорічник України за 2014 рік / за ред. І.М. Жук. – К.: Державна служба статистики України. – 2015. – 586 с. 7. Статистичний щорічник України за 2015 рік / за ред. І.М. Жук. – К.: Державна служба статистики України. – 2016. – 575 с. 8. Перетворення сільського господарства України на рушійну силу економічного зростання. Стратегія розвитку сектору зернових та олійних культур. На замовлення Американської торгівельної палати в Україні. (Палата) та Європейської бізнес асоціації (ЄБА). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.eba.com.ua/sites/default/files/files/comm_files/grain/EBA_Grain_Strategy_230112.pdf. 9. Статистичний щорічник України за 2015 рік / за ред. І.М. Жук. – К.: Державна служба статистики України. – 2016. – 575 с. 10. Інвестиційний клімат в Україні: яким його бачить бізнес: дослідження IFC, 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ifc.org/wps/wcm/connect>. 11. Інвестиційна діяльність в Україні. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/>. 12. Концепція ціноутворення на сільськогосподарську продукцію // Економіка АПК. – 2008. – № 1. – С. 3–20.

Л.Н. Бойко. Государственная инвестиционная политика в аграрном секторе Украины: источники и механизмы реализации. Проведено исследование основных тенденций в сфере инвестирования аграрного сектора в Украине. Предложены пути увеличения объемов формирования собственных инвестиционных ресурсов субъектов хозяйствования.

Ключевые слова: инвестиционная политика, аграрный сектор, капитальные инвестиции, прямые иностранные инвестиции, рентные

доходы, паритетность цен, паритетность условий воспроизводства капитала.

Boyko L.N. State investment policy in the agrarian sector of Ukraine: the sources and mechanisms of implementation. The subject of research are the features of investment policy in agriculture, the study of existing sources and investment support mechanisms for agricultural production.

The aim of the article is to study the major trends in the field of investment in the agrarian sector of Ukraine and the search for ways to improve the state investment policy in the context of increasing the volume of the formation of own investment resources by business entities.

The results. The study determined that the primary system factors that determine a favorable investment climate, and increase the volume of investments in favor inefficient and non-systemic (characterized by the release of funds declared as a residual) policy of the state. Features of investment support domestic agricultural producers for the period 2010-2015 is to increase the volume of capital investments and a decrease in foreign investment.

For the Ukrainian agricultural sector is a tendency discrepancy between the share of agriculture in gross added value and share in capital investment (except in 2015), whereas in European countries, on the contrary, the share of capital investment, usually several times higher than the contribution of this sector in the gross value added.

In the structure of capital investment funding sources, reduction of the share of the state budget is observed in Ukraine and the credit and loans with an increase in own funds of economic entities. In addition, for the Ukrainian agricultural enterprises, until recently not created equal with other sectors of the economy economic conditions, resulting in a loss of revenue to them appropriate.

Thus, at the state level is necessary: 1) to ensure parity of prices for agricultural products and products of other industries, consumption in this sector of the economy; 2) To ensure parity of conditions of reproduction of capital in agriculture and other industries. The above will increase the revenues of producers in agriculture and the growth of its own funds in the structure of capital investment funding sources.

Scope of the results. These findings should be considered in the development of measures to improve the state investment policy in the agricultural sector.

Key words: investment policy, the agricultural sector, capital investment, foreign direct investment, rental income, parity price parity conditions the reproduction of capital.

Стаття надійшла до редакції 12.01.2017 р.